

SEBESTYÉN LŐRINC (SÁNDOR LAJOS) meséi

1. *A szögén embér kakassa.* Sándor Lajos a *Bukovinai székely népmesék* negyedik kötetének egyik kiemelkedő mesemondója. Az egészségét súlyosan megkárosító balesetet a mesekutatók is joggal fájlatthatják, mert így mesetudásának csak egy kis része kerülhetett megörökítésre és közlésre. Neki és családjának csekély kárpótlásul az ő meséivel indítjuk a mesesorozatot befejező kötetünket, s ezáltal annak a mesének egy változatával kezdjük, melyet László István és Benedek Elek jóvoltából elsőnek ismert meg a bukovinai székely mesék közül a magyar folklórkutatás és a meseszerető nagyközönség 1985-ben, éppen száz évvel ezelőtt, a *Székely Tündérország* című kötetből. Sándor Lajos meséje is ugyanazt a klasszikus formát mutatja, mint a Palkó József, s mint száz évvel idősebb testvére azzal a különbséggel, hogy a szegény és a gazdag embert ott Péternek és Pálnak, itt pedig Jánosnak és Istvánnak hívják. (Palkó József Mátyás királyhoz kapcsolja a mesét.) Mesénk típusösszetétele ugyancsak AaTh 1533+MNK 1533B*. A Magyar Népmesekatalógus 12 változatát tartja számon. A kakas elosztása típusnak (AaTh 1533) további 1, A szentháromság típusnak (MNK 1533B*) további 2 változata ismert. Az összetétel változatai közül kettő Péter és Pál meséjének a származéka. A mese az egész magyar nyelvterületen elterjedt, feltehetően keleti (zsidó) eredetű. (Ld. még 3. kötetünkben Palkó József 17. sz. meséjét és annak jegyzeteit.)

2. *Az égigérő fa.* A klasszikus magyar hősmese egyik alaptípusának erősen leegyszerűsített változata. Típusképlete: MNK 1961H*+AaTh 468B(302A*). Jelentősége abban áll, hogy bár Sándor Lajos valószínűleg ismerte Benedek Eleknek a Székelyföldről származó, országosan elterjedt változatát (*Székely mesemondó* Bp. 1889. 72—83., MMMV I/1. 14—27.) — mint ez a szövegből megállapítható —, meséje nem innen, hanem a bukovinai székelységből származik, ahol Palkó Józsefné, Fábián Ágostonné és László Györgyné változatának tanúsága szerint, legalább háromféle formában élt. (Ld. a *Bukovinai székely népmesék* 3. kötetében László Györgyné 18. Égig érő fa c. meséjének jegyzeteit a 323—324. lapon.) A Sebestyén Lőrincéhez hasonló formának a Magyar Népmesekatalógus ma 11 változatát tartja számon, ebből a 7 a Székelyföldről vagy a bukovinai székelyektől származik. A többi 4 változat közül is 2 Benedek Elek említett meséjének a származéka.

3. *A csillagszémű juhász.* Bodros Katica, alias Desewffy Virginia grófkisasszony meséje a Garam vidékéről (Arany László—Gyulai Pál: *Elegyes gyűjtések Magyarországon és Erdély különböző részeiből*. Pest, 1872. MNGy. I. 17. 480—487.) részben Benedek Elek közvetítésével (MMMV III/2. 36. 218—223.) a forrása valamennyi további folklorizálódott változatnak — jelenti ki határozottan Benedek Katalin, a magyar novellamesék típuskatalógusában, ahova mesénk is tartozik (Magyar Népmesekatalógus 4. 179. AaTh 858). Az állítást az a tény is alátámasztja, hogy a mesének csak magyar változata ismert. A

Magyar Népköltési Gyűjtemény I. kötetében ill. a *Magyar mese- és munda-világban* megjelent mese azonban olyan régóta forog közkézen és közszájon, hogy valódi népmese lett belőle, mint ezt Sebestyén Lőrinc jóízű változata is mutatja. A mese mágikus-mitikus háttere, ha volt is, a bukovinai székely mesemondók száján semmivé foszlott. A csillagszemű juhász táltos tulajdonságai helyébe jó kedve, jól pergő nyelve, szépen szóló furulyája és leánybolondító szép szeme került előtérbe, a hős nemcsak az örök, a királykisasszony és a király, hanem a bukovinai székely és a székelyföldi mesemondók és hallgatók rokonszenvét is elnyerte. (Ld. a 2. kötetben Fábíán Ágostonné 99. sz. meséjét és meséjének jegyzeteit is). A 7 ismert változat közül 4-et székely mesemondó mondott el. Sebesyén Lőrinc hozzátoldta még bevezetőül az általa láthatólag kedvelt megpatkolt bolhát (MNK 1961H*) és a mese második felét fölöslegesenek ítélte, s elhagyta. Ő is úgy kezeli ezt a feltehetően előszóban hallott és nem olvasott mesét, mint a többi bukovinai székely népmesét: ahol szükségét látja, igazít rajta.

4. *Az állatok beszéde.* Az egész magyar nyelvterületen nagyjából azonos formában elterjedt mitikus mese. Típuszáma: AaTh 670. 36 változatát tartjuk számon, ezek közül négyet bukovinai székely mesemondók mondtak el: Bogos István „sándoregyházi csángó”, Palkó Józsefné és Sebestyén (Geczi) Lajosné, valamint Gáspár Simon Antal. Két ponyva kiadásról is tudunk. A magyar változatok általában négy epizódból állnak, Sándor Lajos meséjéből ezek közül egy, a juhász kihallgatja a madarak beszélgetését, s ennek következtében dús-gazdag lesz, hiányzik. (Ld. még 2. kötetünkben Fábíán Ágostonné 149. és 3. kötetünkben Palkó József 16. sz. meséjét és azok jegyzeteit.)

5. *A cár sétabotja.* Az orosz mese nyilvánvalóan olvasmányjaiból került Sándor Lajos repertoárjába. A mesehős jellege, magatartása elbeszélésében kissé emlékeztet a székely mesehősökre. (Vö. Kovács Ráfi Péter 33. meséjével a 3. kötetben. 128—129. p.)

6. *Ki volt a legkedvesebb a királynénak?* Egyike legnépszerűbb novella-meséinknek. Típuszáma: AaTh 875. A Magyar Népmesekatalógus a 19. század eleje óta 46 változatát tartja számon az irodalomból és a szóbeliségből. Ezek közül 3 származik bukovinai székely mesemondóktól. Érdekes módon egyik sem tartalmazza a teljes mesét. Fábíán Ágostonné (*Bukovinai székely népmesék* I. köt. 244—246. 70. „A mozsár”) a mese első felét mondja el (15 vált.), Gáspár Simon Antal, akárcsak Sándor Lajos, a második felét (5 vált.). Ezzel valamennyien a mese régiesebb formáját őrzik, mely mai, tegnapi formájában ebből a két részből való összetétel. Jan de Vries holland kutató megírta a típus monográfiáját is (*Die Märchen von Rützellösern*. 1929 FFC 73.), ő még természetesen a bukovinai változatokat nem ismerhette. A magyar változatok egy része Mátyás királyhoz kapcsolódik. (Ld. még Fábíánné említett meséjének a jegyzeteit is).